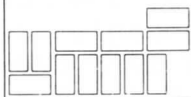


utrechts
monumenten
fonds



STEEN- GOED

SPRINGWEG 2
en naaste omgeving



NR. 10 OKTOBER 1991

verschijnt 4 keer per jaar

Foto voorpagina:
Inkijk in de Springweg ca. 1915.
Detail van ansichtkaart.

"STEEN-GOED" is een uitgave van

STICHTING HET UTRECHTS MONUMENTENFONDS
Dorstige Hartsteeg 21
3512 NV Utrecht

tel: 030 - 31 17 61
postrekening 427215

Het Utrechts Monumentenfonds is een beherende en restaurerende instelling van monumentale woonhuizen in Utrecht.

Voor minimaal f10,- per jaar of f250,- ineens is men begunstiger van de stichting. Men ontvangt dan het Jaarverslag, "STEEN-GOED", de Nieuwsbrieven en uitnodigingen voor vergaderingen en excursies.

V o o r w o o r d

Toen het Utrechts Monumentenfonds op 28 november 1968 eigenaar werd van het huis Springweg 2-2bis verwachtte niemand dat de restauratie ervan meer dan 20 jaar op zich zou laten wachten. Weliswaar werd de kap van het huis direct na de aankoop grondig hersteld, maar de volledige restauratie bleef door allerlei oorzaken al maar uit.

Die restauratie - onder leiding van de architect P. van Vliet door het Aannemersbedrijf Van Zoelen BV - kon nu toch tot stand worden gebracht. Ter gelegenheid daarvan verschijnt deze (dubbele) aflevering van STEEN-GOED. De heer Van Sichen beschrijft hierin de geschiedenis van het huis, de heer Van Vliet licht de bouwgeschiedenis toe en geeft een verantwoording van de wijze waarop de werkzaamheden zijn uitgevoerd.

Onze stichting prijst zich gelukkig dat achter de fraaie pilastergevel (ook al is die niet uniek voor Utrecht te noemen) twee aantrekkelijke woningen zijn ontstaan.

G. Mik.

Voorzitter van het Utrechts Monumentenfonds

S P R I N G W E G 2 e n n a a s t e o m g e v i n g

De Springweg is een van de oudste straten van Utrecht. De verleiding is groot om in een verhaal over een huis dat al 350 jaar aan deze weg staat uitvoerig stil te staan bij het verleden van deze historische straat zelf. Vanwege de aangrenzende Mariaplaats en zijn rijke verleden is er echter al veel over dit deel van de stad gepubliceerd, zodat hier met een beknopte schets zal worden volstaan.

D e S p r i n g w e g Van Romeinse heerbaan naar stadsstraat.

De Springweg zoals we die thans kennen is een deel van de landweg die de Romeinse castella langs de (Kromme en de Oude) Rijn met elkaar verbond. Komende vanuit het zuiden zou die weg ongeveer via de Gansstraat, ruim de bocht volgend van de Oudegracht achter de Twijnstraat, door de zeven steegjes en over het Kleine Geertekerkhof gelopen hebben, om bij de huidige Springweg uit te komen.

Aan de zijde van de Mariaplaats liep de weg niet verder in de richting van de Mariastraat zoals nu, maar boog ze af om via Achter Clarenburg en het "Sunte Catharijeveld" (Vredenburg) in westelijke richting verder te gaan.⁽¹⁾

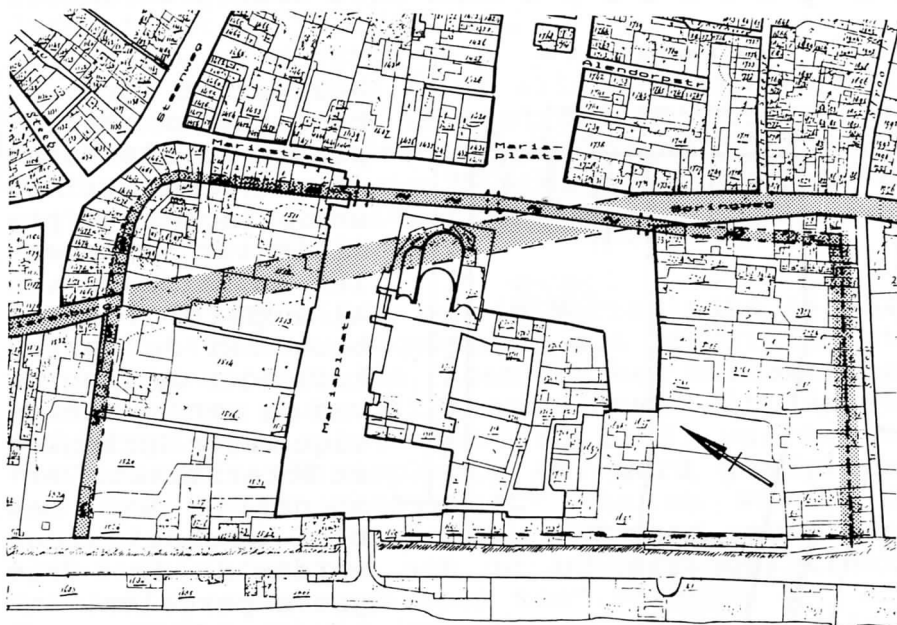
In die tijd gedroeg de Rijn zich nog als een echte rivier met wisselende waterstanden, waardoor verkeer vlak langs het water niet mogelijk was. Het landverkeer ging op enige afstand van de rivier over de Springweg, die door zijn rechte verloop de kronkelingen afsneed die de rivier toen had (via Kromme Nieuwegracht en Minrebroederstraat).

Nadat ca. 1130 het rechte deel van de Oudegracht gegraven was, het gedeelte tussen de Twijnstraat

en het Stadhuis, werd bebouwing langs de gracht mogelijk en heeft de handel en het verkeer zich na verloop van tijd verplaatst van de Springweg naar de Oudegracht.

Het zuidelijk deel van de oude weg, dat om bovengeschetste reden aan betekenis had verloren, werd omstreeks 1290 min of meer afgesloten door de bouw van de Geertekerk.

Bij de omlegging van de Springweg aan de noordelijke zijde heeft de Mariakerk een rol gespeeld. De doorgaande weg, richting Achter Clarenburg, werd namelijk in de jaren 1080-1090 onderbroken door de bouw van de Mariakerk met de daaromheen liggende immunititeit.



De oorspronkelijke loop van de Springweg.⁽²⁾

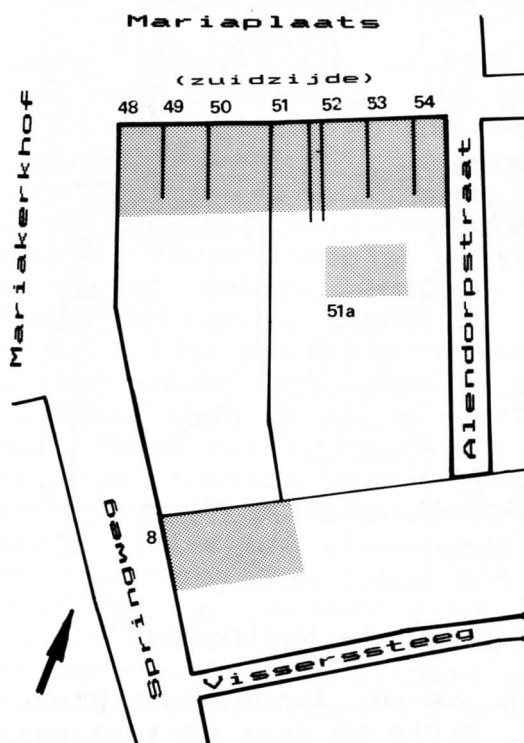
Vanaf 1080 moest men om de immuniteit heen, langs de sloot van St. Marie en door de toen ook aangelegde Mariastraat. Deze vroege verandering in het stratenpatroon ziet men nu nog terug in

de flauwe knik die de rooilijn maakt bij Springweg 2/Mariaplaats 45.⁽³⁾ Juist bij het huis waarvan hierna de bouw- en bewoningsgeschiedenis wordt beschreven.

Dit huis ligt op de scheiding van de Springweg en de Mariaplaats, zo precies dat toen de huisnummers per straat werden toegekend het ene deel van het huis Springweg 2 en het andere deel Mariaplaats 45 is geworden.

Het huis is gebouwd in 1643. Hoe we dit zo nauwkeurig weten wordt verderop duidelijk. Eerst nog iets over wat er aan de bouw voorafging.

De percelen : Na 1400 weinig veranderd



Vroege bebouwing en perceelindeling ca. 1400.

Het blok waarin het huis staat wordt nu begrensd door Mariaplaats, Alendorpstraat, Vissersteeg en Springweg. De positie van de percelen in dit blok was al bepaald voor de bouw van de Mariakerk door de ligging van de eerder aanwezige wegen Springweg en Boterstraat. Vermoedelijk was het blok al heel vroeg verdeeld in drie grote percelen. Omstreeks 1400 waren alle 'adressen' aan de zuidzijde van de Mariaplaats (48-54) al bebouwd met huizen, waarvan de perceelgrenzen redelijk

nauwkeurig overeen kwamen met de huidige perceelgrenzen. Zelfs het poortje aan de Mariaplaats naar de Dominicuschool (nr. 51A) was toen al een poortweg naar een op het binnenterrein gelegen hofstede.

De Alendorpstraat is ontstaan als poortweg voor de hofsteden die van oudsher gestaan hebben op het perceel Springweg 8. Ze liep tot in onze jaren nog dood op dat perceel.

De naam Alendorpsteeg vinden we voor het eerst omstreeks 1570. Mogelijk had de steeg die naam te danken aan de familie Van Alendorp die in 1540 op de westhoek van de Alendorpstraat en de Mariaplaats (nr. 54) woonde. Voordien noemde men deze straat Splintersteeg.

De naam Mariaplaats werd alleen gebruikt voor het plein waarop de Zadelstraat en Boterstraat uitkomen. Het andere deel rondom de Mariakerk, waar nu het gebouw van K. & W. staat en dat tegenwoordig ook Mariaplaats genoemd wordt, was toen het Mariakerkhof.

Terwijl de zuidzijde van de Mariaplaats (48-54) al voor 1400 was volgebouwd, was de Mariaplaats aan de Springwegzijde, toen dus het Mariakerkhof geheten, nog lange tijd onbebouwd. Dit laatste blijkt uit een testament van 1369, waarin van het hoekhuis (Mariaplaats 48) werd gezegd dat het "van nywes ghetymmert" was en waarin de begrenzing van dat perceel nog werd omschreven met de zin dat het aan de achterzijde strekte "totten voerste appelboom toe".⁽⁴⁾

Tussen het hoekhuis (nr. 48) en Springweg 8 lag, zoals uit bovenstaande aanhaling blijkt, een appelboomgaard. Deze grond behoorde bij het grote perceel Mariaplaats 50, waarvan dit hoekhuis de eerste afsplitsing was.

De stadsplattegrond van Braun en Hogenberg, die een weergave is van de situatie omstreeks 1570,



Detail van de plattegrond van Braun en Hogenberg, ca. 1570.

bevestigt dat het achtererf van Mariaplaats 50 zelfs twee eeuwen later nog zo goed als onbebouwd was. Op deze plattegrond is waarschijnlijk al wel het huis Springweg 6 aangegeven.

D e b u u r h u i z e n S p r i n g w e g 6 e n 4

Bij een boedelscheiding in 1588 verkrijgt een zekere Maria Holart het volle eigendom over het aanzienlijke huis en perceel Mariaplaats 50.⁽⁵⁾ In de scheidingsakte wordt voor het eerst een huis genoemd dat aan de achter- en westkant van het grote perceel stond. Dit komt overeen met de plaats van Springweg 6.

Het bouwjaar van Springweg 6 (het gaat hier om het nog heden ten dage bestaande huis) is dus niet precies aan te geven, maar ligt in ieder geval voor 1588 en volgens de gravure van Hogenberg zelfs voor 1570.

In 1591 wordt dit huis door Maria Holart verkocht aan Jan Hermansz van der Goes. Uit deze akte worden we wijzer over de grootte van het perceel van Springweg 6. Zij verkoopt het huis

"mitsgaders seeckere erff, lanck weesende 66
voeten ende breet 16 voeten, aende noortsij-

de besyden lancx de voorsegde huysinge gelegen ende daer toe noch een backhuysgen met een hoenderhuys, besyden voornoemde huysinge ende opt voornoemde erff staende".⁽⁶⁾

Omstreeks 1650 wordt op dat erf het huis Springweg 4 gebouwd, 16 voeten "breet". Deze afmeting heeft Springweg 4 nog steeds.

De bouw van Springweg 2

Mariaplaats

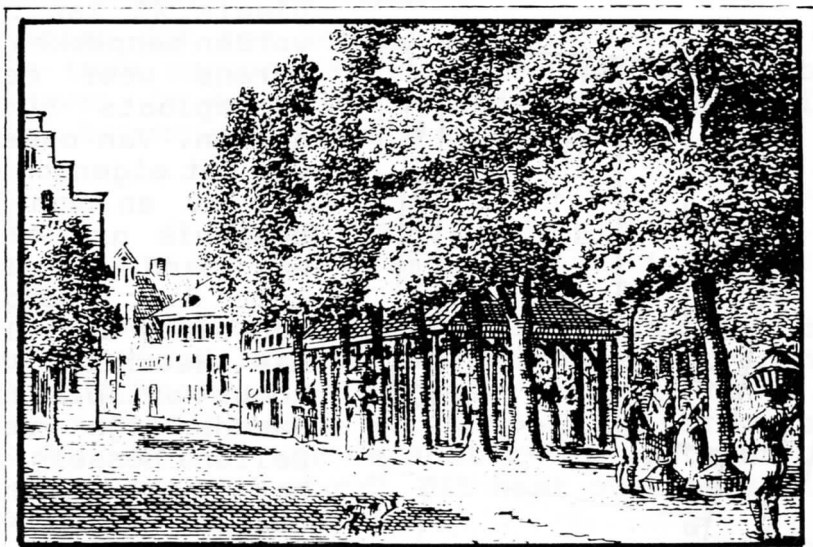


De opdeling van
Mariaplaats 50, ca. 1640.

De geschiedenis van Springweg 2/Mariaplaats 45 kan niet worden besproken alvorens weer eerst Mariaplaats 50 te noemen. Van oudsher was het eigendom van nr. 50 en van het buurhuis nr. 49 in één hand. In 1615 komt daar voorgoed een einde aan. Thomas Heurnius verkoopt Mariaplaats 50 namens zijn vrouw, Deliana Hessels, die het huis van haar ouders had.⁽⁷⁾ Het was eigenlijk een opsplitsing, want ze behielden het westelijk deel, het buurhuis nummer 49. Het perceel van Mariaplaats 50 krijgt nu de langgerekte vorm die het nog steeds heeft, met een achteruitgang aan de

Springweg, het nog altijd bestaande poortje tussen de nrs. 2 en 4.⁽⁸⁾ Het aan de Springwegzijde liggende achtererf, de vroegere appelboomgaard, gaat bij deze afsplitsing tot Mariaplaats 49 behoren.

Aan de overzijde vond ca. 1618 een verandering plaats. Het Mariakerkhof, eeuwenlang met een sloot en een muur omgeven, werd opengelegd en ingericht als centrale markt. De scheidingsmuur van St. Marie werd afgebroken, het terrein werd bestraat en er werd een marktgaleries gebouwd.



J. de Beyer ad vis. del. 1744.

Gezicht vanaf de Mariaplaats in de richting van de Springweg met rechts de marktgaleries. Het huis links op de hoek is Mariaplaats 48.

Detail van tekening van J. de Beyer 1744

Het is aannemelijk dat door deze activiteiten dit deel van de stad aan levendigheid won en dat

de waarde van de huizen en grond sterk omhoog ging, vanwege de ligging zo direct aan de nieuwe marktplaats.

Voor Mr. Johan Portengen, Advocaat des Hooffs van Utrecht, kan dit de reden zijn geweest om zich hier te vestigen. Hij ziet er zelfs nog wel wat meer in, want als hij in 1639 van de erven van de eerder genoemde Deliana Hessels het huis Mariaplaats 49 koopt, heeft hij al plannen om op het achtererf aan het Mariakerkhof te gaan bouwen. Hij laat namelijk in de koopakte een clause vastleggen die luidt:

"soe wanneer hij vooraen de poort uytcomende naest Michiel Jacobsz' huys op St. Mariënplaets soude willen timmeren oft eenich huys bouwen, (hij) vrij ende vranck sal mogen varen in de muyr van des voorschrevens Michiel's groote huysinge mit sodanige balcken als hem goet duncken sall"⁽⁹⁾

Michiel Jacobsz (van Hasselt) was de eigenaar van het hoekhuis nr. 48.

Dat Portengen zijn bouwplannen ook ten uitvoer brengt, leren wij uit de resoluties van de Vroedschap als daarin op 1 maart 1643 wordt vermeld:

"Gesien de teeckeninge van de timmeringe die de Advocaet Mr. Johan Portengen aengevangen heeft te doen aen de Springwech bij de Mariënplaets oock gehoort het mondeling vertooch dienaengaende gedaen bij Heer Schepen Moreels, sijn gecommitteert d'Heeren van Woerdt, Uttewael ende de cameraers, omme in loco lijntreckinge te doen, den voorschreven Portengen ende sijn geburen te horen ende van alles rapport te doen".

Het 'trekken van lijnen'⁽¹⁰⁾ ter plekke en het overleg met de buren was nodig omdat Portengen het huis precies tot op de grenzen van zijn eigendom wilde bouwen.

We kunnen er verder vrij zeker van zijn dat schepen Moreelse met zijn "vertooch" getracht

heeft de Vroedschap gunstig te stemmen voor de zaak van Portengen. Hendrik Moreelse, de later zo bekende professor en burgemeester, was namelijk een zwager van Johan Portengen die gehuwd was met Johanna Moreelse.

Hiermee is het bouwjaar 1643, dat op de daklijst van Mariaplaats 45 is ingehakt, door een schriftelijke bron bevestigd.

Johan Portengen heeft met het bouwen van dit huis kennelijk de bedoeling gehad om het te verhuren. Hij blijft namelijk met zijn familie in het vrij onaanzienlijke huis Mariaplaats 49 wonen. Waarschijnlijk is het huis daarom ook van de bouw af verdeeld geweest in twee zelfstandige woningen.

Deze veronderstelling zien we bevestigd in het Register van Huisgelden van 1653, slechts tien jaar na de bouw, waarin beide delen reeds apart worden aangeslagen: 5 gulden voor Mariaplaats 45 en 3 gulden voor Springweg 2. In hetzelfde register wordt ineens ook Mariaplaats 46 genoemd, met de weduwe van Johan Portengen als eigenaresse. De aanslag was 9 gulden.

Als we de grootte van deze aanslagen vergelijken blijkt dat het pand nr. 46 groter of mooier moet zijn geweest dan de voornoemde huizen samen. Van de bouw van nr. 46 zijn geen gegevens gevonden. Langs het Mariakerkhof zijn nu, ca. 1650, alle lege plekken door Johan Portengen volgebouwd.

In 1657 verkoopt weduwe Portengen Mariaplaats 45 en Springweg 2 aan de "eerbare" (d.i. ongehuwd en van goede huize) joffrouwe Barbara Eschwiler en behoudt zelf Mariaplaats 46 en 49.⁽¹¹⁾

In 1674 wordt in de kantlijn van de oorspronkelijke akte van 1639 (koop van nr. 49 met het dan nog lege achtererf aan de Springwegzijde) bijgeschreven dat het eigendom geboekt is op naam van dochter Johanna Anthonia Portengen, die gehuwd was met de katholieke Dr. Steven Pelt. Omdat

alle uit dit huwelijk geboren kinderen vroegtijdig sterven - een mooi doch triest verhaal op zich - komen de huizen nr. 49 en 46 uiteindelijk via haar zwager, pastoor Gerard Pelt, terecht in de door hem in 1717 gestichte Pelt-Fundatie.⁽¹²⁾

Barbara Eschwiler verkoopt Mariaplaats 45 en Springweg 2 in 1667, via één akte, aan een tweemanschap: Henrick Quint en Steven van Soestdijk. Eerstgenoemde is Lakenkoper en tevens Capitain van de burgerij. De ander, Steven van Soestdijk, is Yzerkoper en regent van het Eloyengasthuis.⁽¹³⁾ Steven was gehuwd met Johanna Quint, een zuster van Henrick.

Naast deze familierelatie hebben ze waarschijnlijk ook dezelfde politieke ideeën gehad. In 1673 worden ze beiden, gelijk met een groot aantal andere nieuwe leden, in de Vroedschap benoemd omdat ze behoorden tot een groepering die stadhouder Willem III meer gesteund had in diens strijd tegen de Fransen dan het toen zittende stadsbestuur.

De transportakte van 1667 zegt wel dat de "alinge huysinge in twee woninge verdeylt is", maar geeft geen uitsluitel over de eigendomsverdeling tussen deze beide heren. Uit akten van latere datum blijkt dat Mariaplaats 45 in handen kwam van de familie Quint en dat Springweg 2 naar de Soestdijcken ging.

Eigenaren en Bewoners : M a r i a p l a a t s 45

Mariaplaats 45 wordt in 1697 door de erfgenamen van Henrick Quint en zijn vrouw Sara Goverts verkocht aan Mechteld Vinck, weduwe van Abraham van Wijckersloot. Hierna blijft het huis lange tijd het bezit van één familie. De eigendomswisselingen die steeds door vererving tot stand kwamen, werden in 1807 in de kantlijn van de

oude akte van 1697 bijgeschreven. Daarom weten we nu dat Mariaplaats 45 na Mechteld Vinck het eigendom was van:

- 1706 - Catharina de Wijckerslooth, dochter van Mechteld Vinck.
- 1737 - Anna van Zijll, universeel erfgenaam van Catharina en weduwe van Nicolaas Kien.
- 1766 - Mr. Nicolaas Kien, burgemeester, zoon van Anna van Zijll.
- 1802 - Jacob Kien, zoon van Nicolaas Kien.
- 1807 - Nicolaas Pieter Jacob Kien, minderjarige zoon van Jacob.
Deze N.P.J. Kien is burgemeester van 1839 tot 1878.

Laatstgenoemde verkoopt het huis in 1822 voor fl. 3000,- aan Jan Laurens Bonte, een bakker die aan de Oudegracht woonde (waar nu het Hoofdpostkantoor staat) en daar ook zijn broodwinkel had. Zijn dochter Hendrika Bonte laat bij haar overlijden in 1844 het huis na aan haar man Anthony Willem Wilten (ook bakker) en haar vier kinderen.

Het huis wordt steeds verhuurd. In de periode 1818 tot 1853 woont in Mariaplaats 45 een dag- en avondschoonhouder. Hoewel haast niet voorstelbaar, moeten we aannemen dat in het pand zelf school gehouden werd.

In 1858 verandert het huis weer van eigenaar. De erven van Anthony Willem Wilten willen de erfenis verdelen en bieden daarom het huis ter publieke verkoop aan. Voor fl. 4500,- komt het huis in handen van Adrianus van Achterberg die er zelf in gaat wonen.

In mei 1893 wordt Mariaplaats 45 door de zoon van Adrianus van Achterberg verkocht aan de olieslager Bernardus Gerardus Overwijn, wonende aan de Leidse Rijn. In de akte spreekt men nu van een Dubbel Herenhuis. In juli van hetzelfde jaar vraagt B.G. Overwijn een vergunning aan om verbeteringen in het huis aan te brengen.

De spiltrap wordt vervangen door een trappenhuis met rechte trappen en de achtergevel wordt hoger opgetrokken. Hierdoor kreeg het huis aan de achterzijde een plat dak en werd de zolder beter te gebruiken. Enkele jaren later, in 1897, wordt een bouwvergunning aangevraagd voor een winkelpui. In de winkel komt dan een filiaal van de sigarenhandel van Jacob Mantel.



De winkelpui van Mariaplaats 45 van 1897 tot 1925. Foto ca. 1925.⁽¹⁴⁾

In 1920 verkopen de erven van Overwijn het huis, waarvan de prijs inmiddels tot fl. 11.000,- is opgelopen, aan Helena Maria Stallinga, onderwijzeres, later Hoofd ener school.⁽¹⁵⁾

In 1925 laat ze het huis aanmerkelijk veranderen en krijgt de voorgevel zijn huidige aanzien. De winkelpui wordt veranderd en een pilaster die in 1897 was vervallen wordt weer gerestaureerd. De

voorgevel wordt verhoogd, waardoor de zolder een echte woonverdieping wordt onder een plat dak. Het bovenhuis krijgt nu een aparte ingang in een portiek naast het etalageraam.

Tot 1952 woont Helena Maria Stallinga zelf in het bovenhuis. Van 1922 tot een tiental jaren geleden werd in de winkel een handel in antiek gedreven door de familie van Benthem.



De winkelpui van Mariaplaats 45 van 1925 tot heden. Foto ca. 1960.⁽¹⁴⁾

Eigenaren en Bewoners : S p r i n g w e g 2

Steven van Soestdijck die in 1667 Springweg 2 had gekocht, overleed in november 1675 en liet het huis na aan zijn dochter Hester. Door haar huwelijk met Med. Dr. Henrick van Pijlsweert komt het huis in handen van die familie en

blijft dat tot 1745. In dat jaar verkopen Jacobus Bosveld, vendumeester en Johan Coenraad Barckhuysen, professor in de "Chimie", het huis. Deze hadden allebei door een huwelijk met een dochter van Henrick van Pijlsweert een helft van het huis in bezit gekregen.

Als in 1762 de nieuwe eigenaar Cornelis van Loon, die ook eigenaar was van vele andere huizen in de Utrechtse binnenstad, overlijdt, verkoopt zijn halfbroer en erfgenaam Willem van Stamme het huis door aan Cornelis Schouten.

Deze legt in 1784 bij testament vast dat zijn gehele bezit - ook hij had vele huizen - zal worden beheerd door zijn neef Jan van Gorkum, maar dat zijn nalatenschap pas echt bezit zal worden van de kleinkinderen van Jan van Gorkum op het moment dat de jongste de leeftijd van dertig jaar bereikt heeft.

Deze constructie, die men een erfenis 'onder fideï commiss' noemde en waarbij dus een generatie werd overgeslagen, is in deze vorm tegenwoordig niet meer toegestaan.

In 1784 had Jan van Gorkum al twee dochters van ongeveer tien jaar oud, Maria en Johanna. Maria huwt later met Pieter Kluts en krijgt een zoon, Johannes Kluts.

De andere dochter, Johanna, krijgt pas op 45-jarige leeftijd uit een tweede huwelijk met een op dat moment 61-jarige echtgenoot een eerste kind: Johannes Andreas Kelleneer. Deze jongeman bereikt op 30 juni 1850 de 30-jarige leeftijd, waarmee dan eindelijk het moment aangebroken is om het testament van 1784 tot uitvoering te brengen en de erfenis te verdelen.

Het eigendom van Springweg 2 komt daarbij aan de weduwe van Johannes Kluts, Anna Gosker, die met drie nog zeer jonge dochters was achtergebleven. Eén van die meisjes, Anna Geertruida Kluts, die Springweg 2 in 1878 bij de boedelscheiding van haar overleden moeder Anna Gosker had verkregen, verkoopt het huis in 1882 voor fl. 5000,- aan

meester-timmerman Wilhelmus Johannes Kok. Deze gaat in het huis wonen. De eerder genoemde eigenaren hadden allen het huis verhuurd en er zelf niet in gewoond.

De schaarse gegevens van voor 1800 vermelden dat rond 1700 het pand werd bewoond door deurwaarder Jan Wittens en in 1747 door de koopman Cornelis van Wijck en zijn gezin.

Zowel bij de volkstelling van 1813 als die van 1830 zien we dat in Springweg 2 drie kinderrijke families zijn gehuisvest. Het Patentregister dat in 1818 werd ingevoerd en waarin neringdoenden werden geregistreerd, vermeldt dat van 1819 tot 1851 Hendrik Ivo een winkel annex schoenmakerij had in Springweg 2. Het is zeer aannemelijk dat de winkel zich bevond in het souterrain.

Of voor dit souterrain toen al een hekje stond is niet na te gaan. Pas in de transportakte van 1882 wordt voor het eerst vermeld dat het huis belast was met een jaarlijks aan de stadskas af te dragen som van 1 gulden in verband met een hekje op de stoep. Dit hekje dat op een ansichtkaart van ca. 1915 ⁽¹⁶⁾ nog te zien is, wordt enkele jaren daarna bij een stoepverbreding weggehaald.

Hoewel diverse verbouwingen aan het huis werden verricht, zijn er geen aanvragen voor bouwvergunningen ingediend. Dat het huis van 1882 tot 1966 werd bewoond door drie generaties Willem Kok, allen met het beroep van timmerman/aannemer, is daar waarschijnlijk niet vreemd aan.

Met dank aan:

J. van Bommel, H. van Heuven en W. Rijks voor het transcriberen van de transportakten.

D.H. van Sichem.



Springweg 2 voor restauratie. Foto: F.J. Lem.

B o u w h i s t o r i s c h o v e r z i c h t S p r i n g w e g 2

(17) Springweg 2 is in 1643 gelijktijdig gebouwd met Mariaplaats 45. Van de zeven traveeën van de pilastergevel behoren de drie rechter traveeën aan Springweg 2 toe. De rechter zijgevel is gebouwd op een al eerder bestaande tuinmuur van kleine moppen, die nog te zien is in het poortje tussen Springweg 2 en 4.

De bouw van het huis valt in een periode van grote bouwproductie in Utrecht van de bouwmeesterscombinatie Ghijsbert Thöniszoon van Vianen en Peter Janszoon van Cooten, van wie nog tal van interessante panden te zien zijn. (Onderzocht door ir. P.H.N. Briët).⁽¹⁸⁾

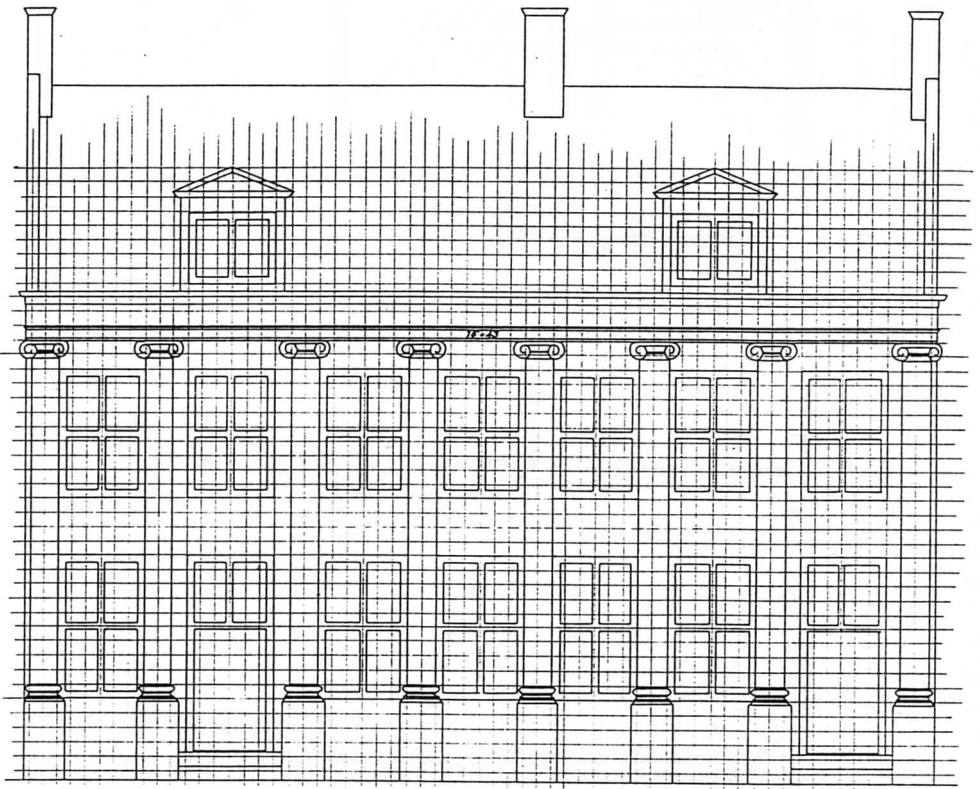
Gezien de wat eenvoudiger detaillering van de gevel, vooral van de voluten, is het aan te nemen dat Springweg 2 niet door de genoemde bouwmeesters is ontworpen, maar door een wat minder begaafde navolger.

Bij onderzoek is bovendien gebleken dat de door Briët genoemde Stichtse voet van 26,8 cm. hier niet is gebruikt. Het ontwerpstramien staat op 28,6 cm., meer de Amsterdamse voet dus. (Zie reconstructietekening).

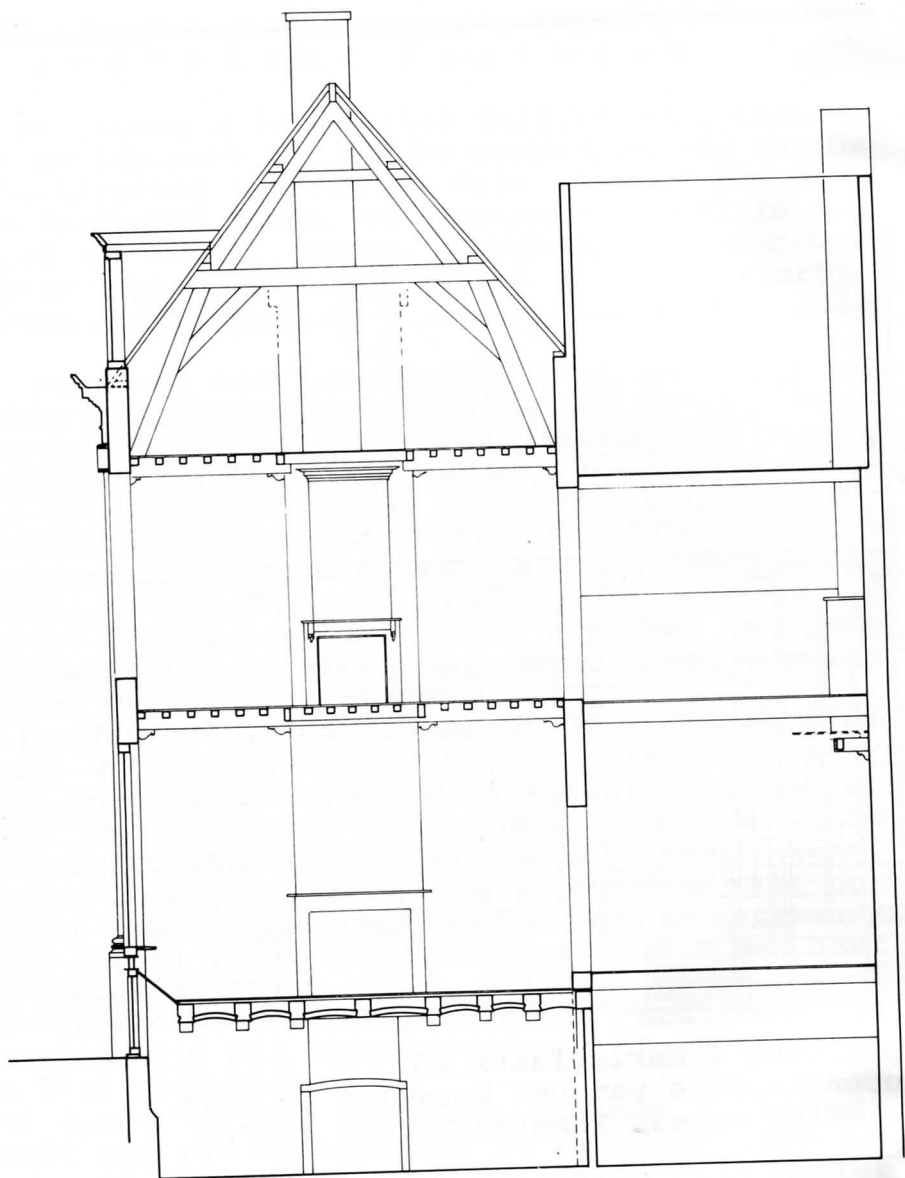
Bij de tekening van het totaalontwerp valt ook op dat het jaartal 1643, dat nu op een merkwaardige plaats lijkt te staan, precies in het hart van de gevel staat.

De gevel heeft oorspronkelijk kruiskozijnen bezeten, die bij modernisering in de loop van de tijd verdwenen zijn.

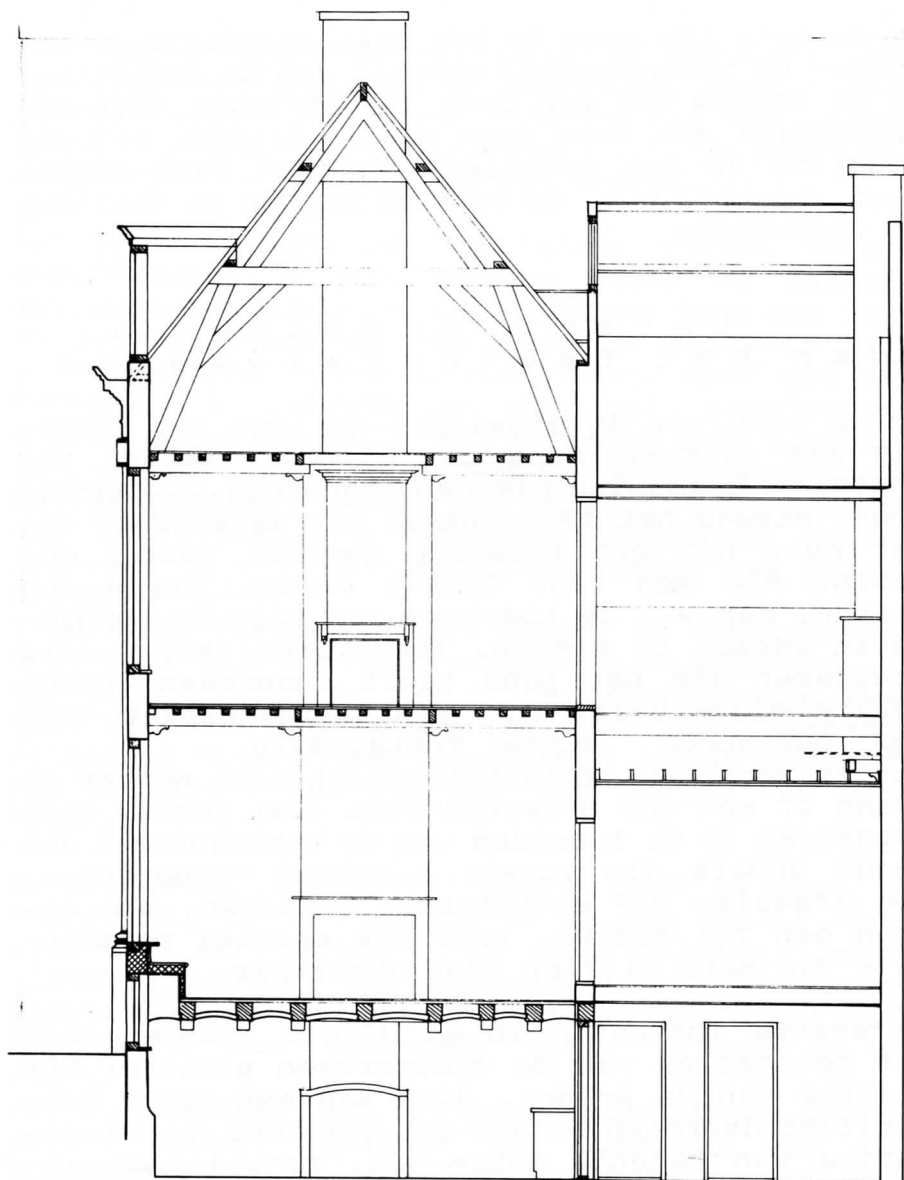
Het haaks op het bouwblok staande achterhuis heeft een met Mariaplaats 45 gedeelde kap. Het gedeelte toebehorend aan Springweg 2 is echter na de bouwtijd opgehoogd en de hoek tussen voor- en achterhuis werd successievelijk volgebouwd, zodat een structureel zeer onduidelijk geheel ontstond.



Springweg 2/Mariaplaats 45.
Reconstructie van het bouwplan in 1643.
Tekening bureau Temminck Groll 1977.



Doorsnede Springweg 2 voor restauratie.



Doorsnede Springweg 2 na restauratie.

In de late 19e eeuw is het huis opgedeeld in een onder- en bovenwoning, waarbij aan de straatzijde de ingang met één deur is vervangen door een ingangspui met twee zeer smalle deuren. Bij die opdeling is het interieur van het pand aangepast, waarbij o.a. de onderzijde van de spiltrap is verdwenen.

V e r a n t w o o r d i n g v a n h e t r e s t a u r a t i e p l a n

In de loop van de afgelopen dertien (!) jaren, die aan voorbereiding en reflectie werden besteed, zijn tal van plannen opgesteld.⁽¹⁹⁾ Daarbij heeft steeds het benadrukken van de afkomst van het huis uit een bepaalde periode voorop gestaan. Als men voor totale duidelijkheid zou kiezen, dan was de toestand van vóór de restauratie ideaal te noemen. Toen waren immers alle bouwfasen die het pand heeft ondergaan zonder moeite afleesbaar; een goed uitgangspunt voor een zogenaamde 'zachte' restauratie.

Het is voor een restauratie-architect echter de vraag of men een bouwtechnisch zwak gebouw moet repareren in de toestand van de verbouwingen die onder andere die zwakke toestand veroorzaken, nog afgezien van esthetische motieven, die altijd een rol spelen, maar die meestal persoonlijk van aard zijn en vaak arbitrair.

In eerste instantie is al direct gekozen voor het herstellen van de onderbroken pilaster ter plaatse van de kelder. Hier was een groot kelderlicht doorheen gehakt dat blijkens de detaillering van recente datum was, hoewel oude ansichtkaarten al een dergelijke ingreep laten zien.⁽¹⁶⁾

Door de teloorgang van de ondersteunende stalen balken waren de gevel en de daaraan gekoppelde moerbalken en kap in ernstige mate verzakt. Bij

het ontmantelen van het pand in februari 1990 bleek dat de genoemde balken bijna geheel verpulverd waren onder hun omtimmering van houten plankjes. Door snel stutwerken uit te voeren is de gevel toen voor instorten behoed.

Een tweede in het oog springende ingreep in het oorspronkelijke gevelontwerp vormt de dubbele entreepartij van rond 1900. Hoewel deze met zorg is gedetailleerd en voorzien van voor die tijd zo kenmerkende glas-in-loodramen, doet dit onderdeel m.i. afbreuk aan de kloeke gevelcompositie. Voorgesteld is dan ook weer één voordeur te plaatsen, toegang gevend tot een gemeenschappelijk portaal, waarin opgenomen de voordeuren van de respectieve woningen. Hierboven zouden dan weer de glas-in-loodbovenlichten een plaats krijgen.

Tijdens de restauratie is echter om beheersredenen, maar ook omdat de originele voordeuren uit ca. 1900 achter de beplating tevoorschijn kwamen, gekozen voor herstel van de dubbel-ingang. Alleen is nu door een aangepaste detaillering de schijn gewekt dat men met één ingang van doen heeft.

De voorgevel is mogelijk bij de bouw in 1643, of anders bij de verbouwing in de 18e eeuw, voorzien van een verflaag in rode dodekop. Op de linker pilaster, die gedeeld wordt met Maria-plaats 45, zitten onder meerdere verflagen duidelijke sporen van rode verf, direct op de steen.

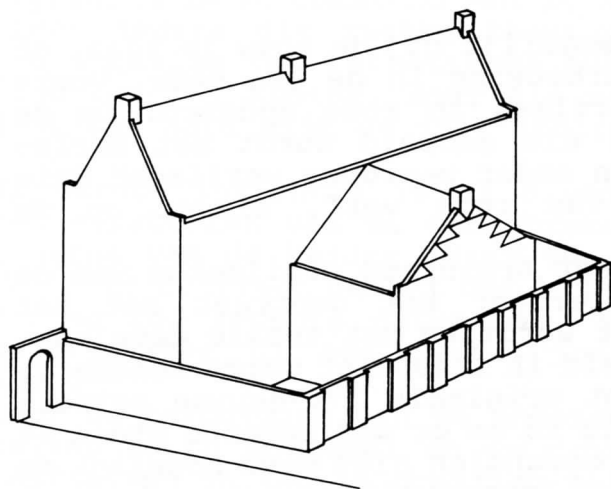
Gekozen is voor het bruinrood schilderen van de gevel, hoewel hierdoor het contrast met het buurpand vergroot wordt en het totale gevelaanzicht zoals bedoeld in 1643 niet wordt benaderd. Omdat niet al het originele 17e-eeuwse metselwerk meer aanwezig is en er met moderne steen is ingeboet, is het bovendien niet goed mogelijk de gevel 'schoon' te laten. Bij een schone gevel

bereikt men overigens evenmin een benadrukking van het totaalbeeld van 1643. Dat kan alleen bereikt worden als men beide panden zou kunnen aanpakken.

De metselwerkvelden boven en onder de raamkozijnen zijn van een pleisterlaag voorzien omdat hier geen origineel 17e-eeuws muurwerk meer aanwezig was. Dat was al verdwenen toen men de kruisko zijnen verving door voor die tijd van de 18e eeuw gebruikelijke schuifraamkozijnen. De aftekening van de plaats van de kalven van de kruisko zijnen is overigens nog in het metselwerk van de pilasters zichtbaar.

De ramen zijn bij de restauratie voorzien van een zogenaamde T-indeling om het 19e-eeuwse karakter van de laatste grote verbouwing te benadrukken.

Van meet af aan stond het vast dat de wrakke aanbouwen aan de achterzijde van het huis zouden moeten verdwijnen. Hoewel men op deze wijze een ingenieuze uitbreiding van het vloeroppervlak had bewerkstelligd, had men te zeer op de bouwkosten beknipt.



Achteregevels in
1643.
Reconstructie
Bart Klück.

Het was tevens de bedoeling om het verhoogde, gemeenschappelijke achterhuis aan de zijde van Springweg 2 terug te brengen in zijn oorspronkelijke vorm. De kosten hiervan, en ook in aanmerking genomen het verlies van een niet onaantrekkelijke zolder, waren echter te hoog.

Bij het eerste restauratieplan uit 1978 was een glazen uitbreiding in hedendaagse vormgeving aan het huis ontworpen, waarbij eveneens werd uitgegaan van het verlagen van de kap van het achterhuis tot zijn oorspronkelijke hoogte. Deze glazen aanbouw bevatte bovendien een buitenruimte voor het bovenhuis. Wegens te hoge kosten is afgezien van deze variant.

De achtergevel van het voorhuis is bij de restauratie voorzien van enkele kleine vensteropeningen die licht geven in de benedengang, respectievelijk op de trap. Het raampje met het diefrooster dat voor ochtendzon in de woonkamer wordt geacht te zorgen, is gevonden op een nabijgelegen bouwterrein.

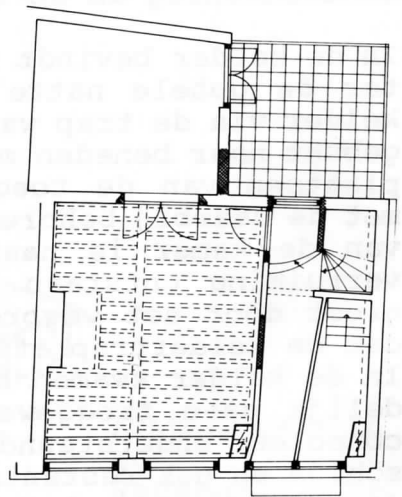
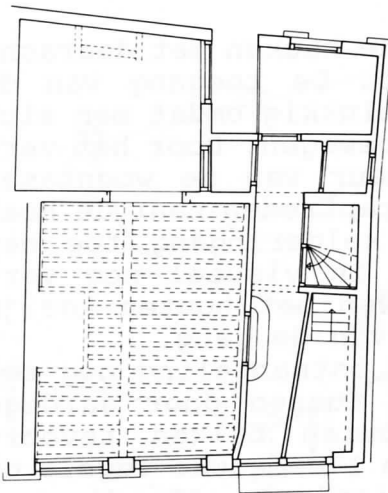
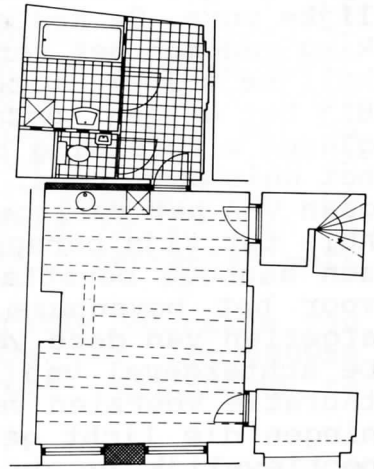
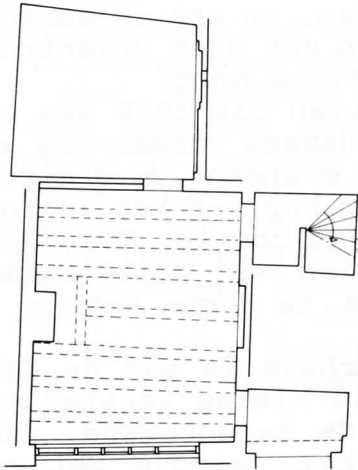
De bestaande tweedeling van het huis is gehandhaafd. De linker voordeur geeft toegang tot de benedenwoning en de rechter tot het bovenhuis.

In de kelder bevindt zich de keuken met daarachter de gehele natte groep. De toegang van de kelder via de trap was ongelukkig omdat men zich gebukt naar beneden moest bewegen. Door het verplaatsen van de toegangsdeur van de woonkamer met de daarbij behorende traptreden naar de hoek van de kamer is naar de kelderingang toe een verruiming ontstaan. Deze is visueel nog vergroot door het wegbreken van het houten kozijn dat de keldertrap afsloot van de gang.

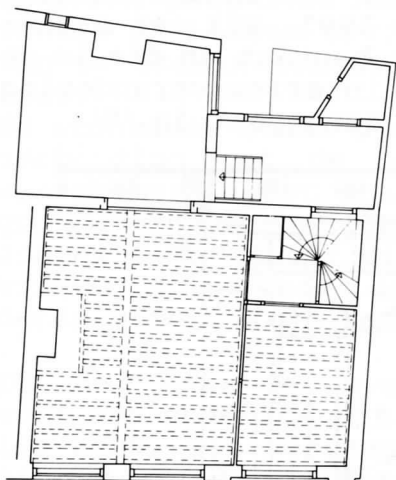
In de kelder kwamen bij de ontmanteling nog redelijk gave troggewelfjes tussen door aardige consoles ondersteunde, houten balken tevoorschijn en ook restanten van 17e-eeuwse tegels op de scheidingswand met Mariaplaats 45, die per ongeluk bij sloopwerkzaamheden zijn gesneuveld.

Voor restauratie.

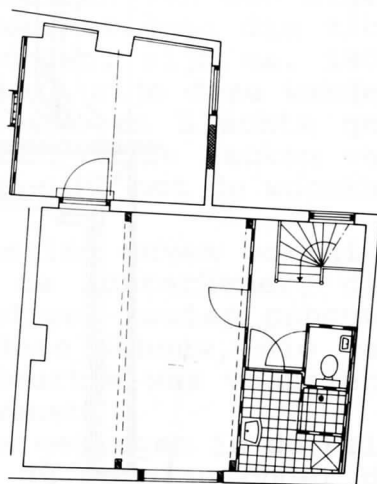
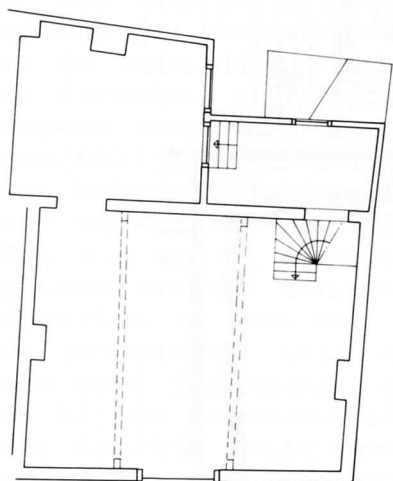
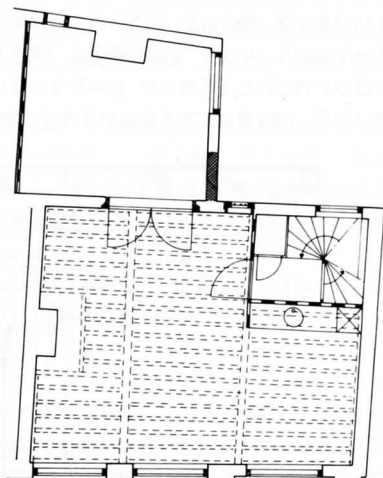
Na restauratie.



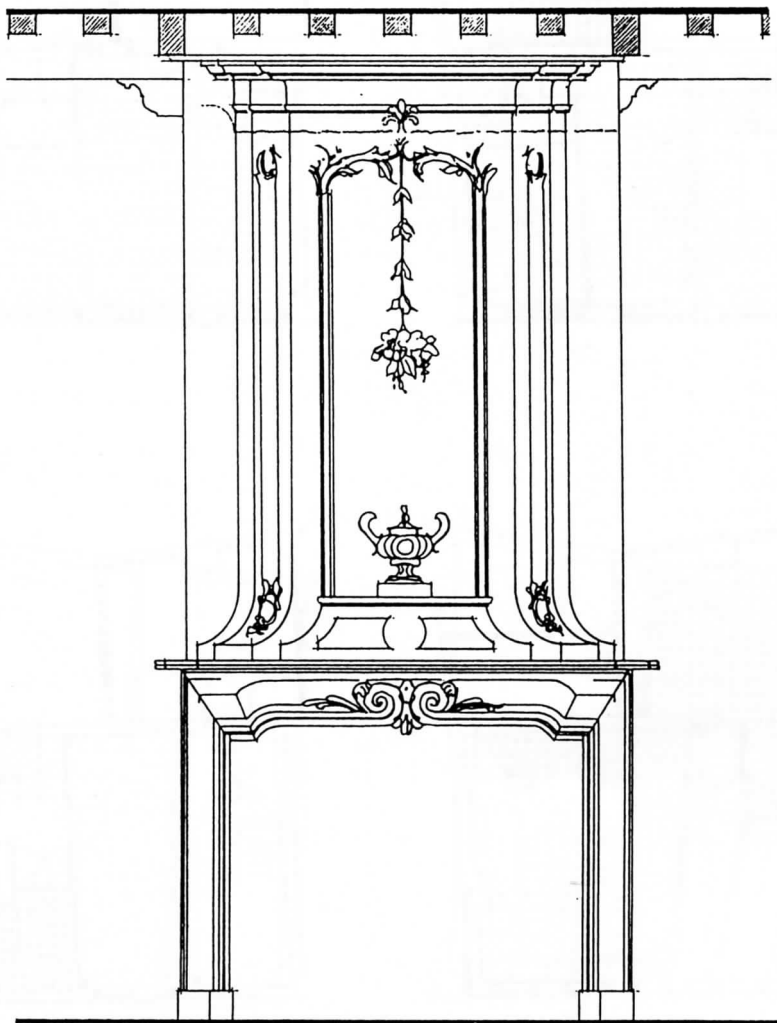
Voor restauratie.



Na restauratie.



In de woonkamer op de bel-etage bevindt zich een 18e-eeuwse schouw met gesneden houten mantel en gestucte boezem die, blijkens een onderzoek uitgevoerd door Hilde Vries in 1991, uit een samenstel van Lodewijkstijlen bestaat en die in de onderscheidene perioden van interieurverandering en/of modernisering steeds aangepast is.⁽²⁰⁾



Bij het moer- en kinderbintenplafond, dat bij de ontmanteling zo verrassend gaaf tevoorschijn is gekomen, past deze schouw qua stijlperiode niet; achter de boezem bevinden zich nog de restanten van de stenen schouw uit het midden van de 17e eeuw.

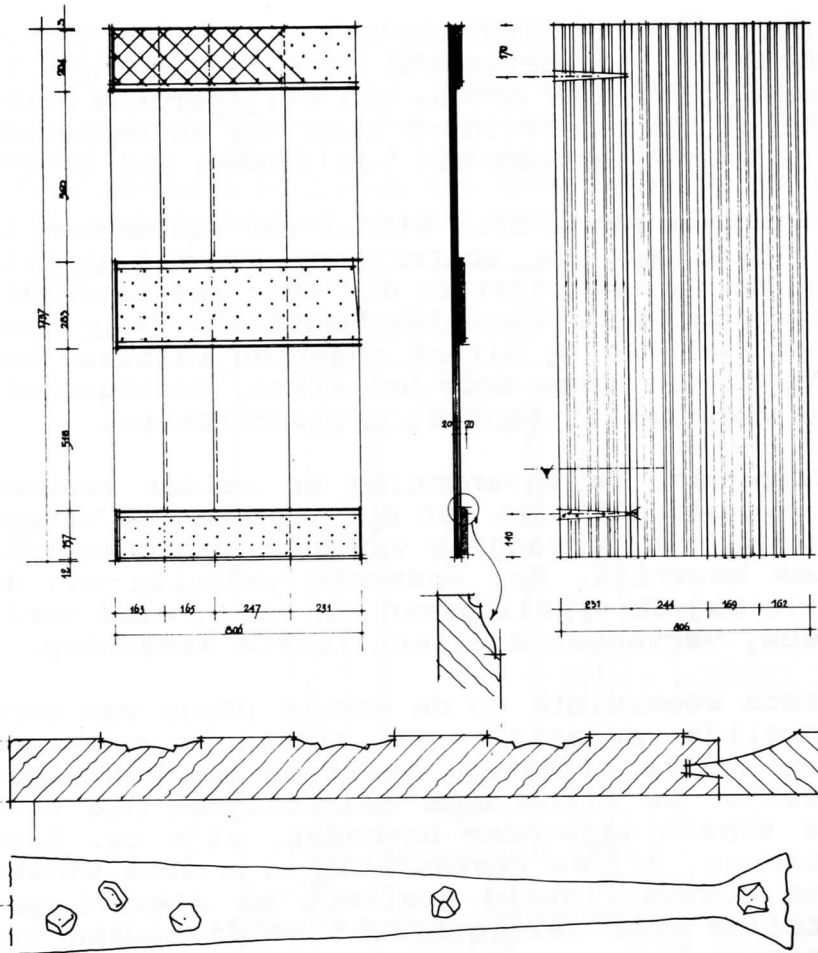
De woonkamer staat door middel van glasdeuren in verbinding met de achterkamer, die hier als slaapkamer dienst doet en die over een eenvoudige hangschouw op consoles beschikt. Daar deze schouw zich echter direct onder de balklaag bevindt, is hij thans door het dikke, woningscheidende vloerpakket aan het oog onttrokken.

De trap naar de bovenwoning en zolder bestaat voor een gedeelte uit een spiltrap uit de vroege 19e eeuw, als vervanging van de oorspronkelijke uit de bouwtijd. Het onderste gedeelte van de trap is bij de opdeling van het huis, eind vorige eeuw, vervangen door een rechte steektrap.

De grote woonruimte op de eerste etage was oorspronkelijk verdeeld in een vierkante woonkamer en een smalle zijkamer, voorzien van een eigen schouwkje. De eikehouten deurkozijnen die zich in de scheidingswanden bevonden, zijn ca. 1800 te dateren. Bij de restauratie zijn deze wanden wegens bouwvalligheid gesloopt en slechts gedeeltelijk weer teruggebracht om de keuken van een betere indeling en verbinding met de woonkamer te kunnen voorzien.

Net als op de benedenverdieping geven ook hier glazen deuren toegang tot de achterkamer, die voorzien is van een eenvoudige, houten schouw. De getimmerde kast naast deze schouw, die van een mooi 17e-eeuws, eiken deurtje was voorzien, is bij de restauratie verdwenen.

Het deurtje heeft een plaats gekregen in de kelderkeuken, als toegang tot de berging onder de entree van het huis; eenzelfde deurtje werd op de achterzolder gevonden.



Opmeting 17e-eeuws deurtje. Tekening V.d. Leck.

De spiltrap verbindt de eerste verdieping van het pand met de zolder(s). De voorkap is, behoudens de dakkapel, in 1969 geheel vernieuwd, de achterzolder bij deze restauratie. Op de achterzolder is de verhoging van de gevel van het achterhuis duidelijk afleesbaar in de sprong van het metselwerk. Het rechter spantvak op de hoofdzolder is gereserveerd voor de natte groep. Daarboven bevindt zich de vliering.

Uit de op het houtwerk aanwezige kleurlagen is vanwege de eenheid en de economie een keuze gemaakt die de laatste fase in de ontwikkeling van het pand ondersteunt, die van het eind van de 19e eeuw. Uit de diverse okers is een gemiddelde genomen, terwijl voor de moer- en kinderbintenplafonds gezocht is naar hierbij en bij de schouwen passende tinten.

In het huis kwamen ook hout- en marmerimitaties voor, die men nu alleen nog op de schouwen en de voordeuren aantreft.

Voor een goed begrip dient vermeld dat de wanden sedert de 18e eeuw voorzien waren van behang in (zeker op het eind van de 19e eeuw) naargeestige tinten. De witte wanden van de huidige uitmonstering zijn zowel een terugkeer naar de 17e-eeuwse situatie, als een aanpassing aan de huidige woonwensen en interieuropvattingen.

Paulus van Vliet.

N o t e n

- 1) Van der Monde, III, p.281 e.v.
- 2) Tekening op basis van kad. minuut van 1832, aangevuld met gegevens over de plaats van de sloot; zie artikel van T.J. Hoekstra in de Archeologische Kroniek 1975, p.21
- 3) Doctoraalscriptie van A.F.E. Kipp, 1974, p.19
- 4) GAU/Coll.Booth-inv.nr.359/128. Wordt door V.d. Monde (III, p. 191) in verband gebracht met een hoekhuis in de Mariastraat.
- 5) T.akte GAU/SA2-inv.nr.3243/11-06-1588/p.441
- 6) T.akte GAU/SA2-inv.nr.3243/12-10-1591/p. 74
- 7) T.akte GAU/SA2-inv.nr.3243/22-05-1615/p.352
- 8) Dit poortje gaf toegang tot het binnenterrein. Op dit terrein, dat eigendom was van de katholieke Jonker Proeys, werden geheime godsdienstoefeningen ("paepse stouticheden") gehouden. Dit terrein leende zich zeer goed voor dit doel gezien de vluchtingen naar de Springweg, Alendorpsteeg, Visserssteeg, Mariaplaats en zelfs de Eloyensteeg. Maandblad Oud-Utrecht, april 1947, p.25 e.v.
- 9) T.akte GAU/SA2-inv.nr.3243/03-08-1639/p. 42
- 10) Lijntreckinge = Bepalen van grenzen. Landmeters, ook wel lijntrekkers genoemd, maten de afstanden met een meetkoord (lijn). Met het trekken van de lijn werd het spannen bedoeld om de juiste afstand te meten.
- 11) T.akte GAU/SA2-inv.nr.3243/12-12-1657/p.429
- 12) Dr. A.J. v.d. Ven: "De familie Pelt". Jaarboek Oud-Utrecht, 1960, p.119 e.v.
- 13) Univ. Bibl.: "HISTORIESCH VERHAAL van de onwettige behandeling de Provintie en Stad van Utrecht aangedaan in de jaaren 1672-1674". Vermoedelijke schrijver: Quint Ondaatje.
- 14) Foto's uit album van de familie van Benthem.
- 15) Zij was hoofd van de R.K. Gertrudisschool in de Amaliadwarsstraat.
- 16) Zie afbeelding op de voorpagina.

- 17) Gegevens ontleend aan het bouwhistorisch rapport van de Dienst VH gemeente Utrecht door B.J.M. Klück.
- 18) P.H.N. Briët: "Ghijsbert Thöniszoon van Vianen en Peter Janszoon van Cooten, een vrijwel vergeten bouwmeesterscombinatie uit onze Gouden Eeuw".
Bouwkundig Weekblad, 03-02-1953.
- 19) Opdracht aan Bureau voor Restauratie Temminck Groll in 1977.
- 20) H.P.I.M. Vries, maart 1991.

Verder werden geraadpleegd in het GAU:

- Typoscript G.G. Calkoen, "Het Mariakerkhof"
- Adresboeken
- Bouwtekeningen/inv.nr.389
- DTB. registers

De transportakten en bouwtekeningen zijn opgenomen in het Utrechts Documentatie Systeem (Openbare Bibliotheek).

Zie aldaar onder de trefwoorden: Springweg 2 en/of Mariaplaats 45.

1. The first part of the report is devoted to a general survey of the situation in the country. It is followed by a detailed analysis of the economic and social conditions. The third part of the report is devoted to a study of the political situation. The fourth part of the report is devoted to a study of the cultural situation. The fifth part of the report is devoted to a study of the international situation. The sixth part of the report is devoted to a study of the future prospects of the country.

2. The second part of the report is devoted to a study of the economic situation. It is followed by a detailed analysis of the social conditions. The third part of the report is devoted to a study of the political situation. The fourth part of the report is devoted to a study of the cultural situation. The fifth part of the report is devoted to a study of the international situation. The sixth part of the report is devoted to a study of the future prospects of the country.

3. The third part of the report is devoted to a study of the political situation. It is followed by a detailed analysis of the social conditions. The fourth part of the report is devoted to a study of the cultural situation. The fifth part of the report is devoted to a study of the international situation. The sixth part of the report is devoted to a study of the future prospects of the country.

4. The fourth part of the report is devoted to a study of the cultural situation. It is followed by a detailed analysis of the social conditions. The fifth part of the report is devoted to a study of the international situation. The sixth part of the report is devoted to a study of the future prospects of the country.